

Yazar Bilgileri Author(s)

Hasan YILDIZ

Milli Eğitim Bakanlığı

hasanyildiz90@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-9823-4486

Künye Bilgisi

Kenan Ziya Taş, *Osmanlının Son Cihan Projesi
Kudüs Selâhaddîn Eyyubi Külliye-i İslamiyesi.*

Post Yayınevi, 2016.

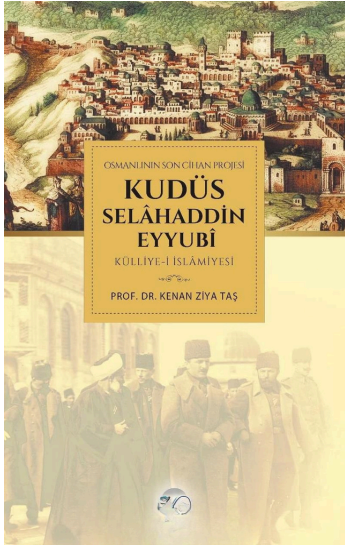
165 sayfa.

ISBN: 9786058365681.

Anahtar Kelimeler / Keywords

Kudüs Selâhaddîn Eyyübî Külliye-i İslâmiyesi
/ Jerusalem Kulliyaa al-Salahiyya al-Islamiyya
Salahiye Medresesi / Salahiye Madrasah
Külliye / Kulliya
Osmanlının Son Cihan Projesi Kudüs
Selâhaddîn Eyyubi Külliye-i İslâmiyesi / The
Last Jihad Project of Ottoman Jerusalem Al-
Kulliya al-Islamiyya of Salahuddin Al-Ayyubi

Kitap İncelemesi / Book Review



Makale Tarihleri / History of Article

Geliş Tarihi / Received

21/10/2025

Kabul Tarihi / Accepted

24/11/2025

Atıf / Citation

Yıldız, Hasan. “Osmanlının Son Cihan Projesi’ni
Anlama ve Anlatmaya Dair”. *Kitabiyat İlahiyat
Araştırmaları İnceleme-Eleştiri Dergisi* 3/2 (Aralık
2025), 90-104.

Çalışmaya konu olan eser, Post Yayın Dağıtım tarafından 2016 yılının Nisan ayında *Osmanlı'nın Son Cihan Projesi Kudüs Selâhaddin Eyyubî Külliye-i İslâmiyesi* adıyla İstanbul'da basılmıştır.¹ Eserde, 1915 yılında Kudüs'te açılan Selâhaddin Eyyubî Külliye-i İslâmiyesi isimli eğitim kurumu ve kuruma özgü hazırlanmış olan talimatname merkeze alınmaktadır.²

Osmanlı Türkçesiyle basılmış olan talimatnamenin tam metnine eserin sonunda yer verilmiştir. Otuz iki sayfadan ibaret matbu talimatnamenin, metni düzgün ve okunaklıdır. Ayrıca eserin son kısmında, külliyeyle ilişkin altı adet arşiv belgesi ile Latinize edilmiş metinlerine (s. 81-88) ve bibliyografyaya (s. 89-92) yer verilmiştir. Bu kısımlar hariç tutulduğunda, 165 sayfadan ibaret olan eserin giriş bölümünden sonuç kısmına kadar olan metin kısmı 63 sayfa kadardır (s. 15-78).

Giriş bölümünden itibaren numaralandırılan ara başlıklara göre eserin ana metni, sonuç bölümüyle birlikte yedi bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde (s. 15-29) "Selâhaddin Eyyubi, Kudüs ve Cemal Paşa" başlıkları altında kısa ve özet bilgilere yer verilmiştir. Yaklaşık yarım sayfa boyutunda dört fotoğrafın bulunduğu bu bölüm toplam 15 sayfadan oluşmaktadır.

İkinci bölümün başlığı eserin ismiyle aynıdır. Bu bölümde (s. 31-45) külliye'nin kuruluşu, bulunduğu yer, külliye'nin kuruluşunda IV. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'nın rolü hakkında yine özet ve kısa bilgiler yer almaktadır. Bu bölüm, külliye'nin açılış merasiminde Enver Paşa, Cemal Paşa ve Alman Komutan Falkenhayn'ın da aralarında bulunduğu üst düzey görevliler topluluğunun tam sayfa fotoğrafı ile birlikte toplam 15 sayfadan ibarettir. "Külliye'nin Kuruluşunda Cemal Paşa'nın Rolü" alt başlıklı yaklaşık 3,5 sayfadan ibaret olan bölümde Cemal Paşa'nın girişimleriyle özellikle Şam ve Hicaz bölgesinde başlatılan okullaşma faaliyetlerine yer verildiği halde Cemal Paşa'ya ilişkin iki adet atıf/dipnot dışında başkaca bir kaynağa atıf yapılmadığı ya da dipnot verilmediği

¹ Kenan Ziya Taş, *Osmanlı'nın Son Cihan Projesi-Kudüs Selâhaddin Eyyubî Külliye-i İslâmiyesi*, Post Yayın Dağıtım, İstanbul, 2016.

² *Selâhaddin Eyyubî Külliye-i İslâmiyesi Tâlimâtname'si*, Fransisken Matbaası, Kudüs, (1331/1333).

görülmektedir. Kaldı ki, Ahmet Artuç'un *Cemal Paşa* isimli eserine yapılan her iki atıfta, eser isminin hatalı bir şekilde *Ahmet Cevdet Paşa* olarak yazılması da dikkat çekmektedir (s. 42).

Üçüncü bölüm (s. 47-54) "Talimatnamenin Muhtevası" başlığıyla külliyeğe ait talimatname metninin maddeler halinde ve "günümüz Türkçesi ile" özetlendiği bölüm niteliğinde olup toplam sekiz sayfadan oluşmaktadır. Dördüncü bölüm (s. 55-60) "Külliyeğeki Eğitimin Mahiyeti ve Dersler" başlığını taşımakta olup külliyeğeki eğitimin ve okutulan derslerin özetlendiği dört sayfa ile ders çizelgesinin yer aldığı iki sayfadan ibarettir.

Beşinci bölüm (s. 61-66), "Kudüs Ortadoğu ve Osmanlı" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Kudüs'ün ilk dönemlerinden külliyeğinin kuruluşuna kadar olan dönem kısaca özetlenmiş, ikinci bölümde yer verilen bazı bilgiler tekrar edilmiştir. Örneğin, 63'üncü sayfanın üçüncü paragrafından başlayıp 65'inci sayfanın ikinci satırında sona eren toplam üç paragrafın tamamı eserin ikinci bölümünde yer alan "Külliye'nin Kuruluşunda Cemal Paşa'nın Rolü" başlığı altındaki paragrafların neredeyse birebir aynısıdır (s. 42, 43, 44). Bu bölümde herhangi bir kaynağa atıf yapılmaması ve dipnot verilmemesi de dikkat çekmektedir.

Yazar tarafından bölüm numaraları verilirken sehven (IV) dördüncü bölüm olarak yazıldığı tahmin edilen (VI) altıncı bölüm (s. 67-72) "Külliyeğden Bugüne Kalanlar" başlığıyla isimlendirilmiştir. Bu bölümde Salahaddin Eyyubî Külliye-i İslâmiyesi'ne ait altı adet fotoğrafa yer verilmiştir. Fotoğrafların dördü, külliyeğe ait olduğu tahmin edilen kitâbe ya da çerçeveyi içermektedir. Diğer ikisi ise külliyeğinin bünyesindeki mescidin ve eğitim verilen dersliğin görüntüleridir. Bu bölümden fotoğraflar çıkarıldığında geriye sadece bir sayfadan ibaret açıklama kaldığı görülecektir.

Öte yandan, eserin bibliyografya bölümünde, külliye hakkındaki ilk akademik çalışmaların müellifi olan Alman Martin Strohmeier'in 1991 yılında baskısı yapılan "*Al-Kulliyya as-Salahiyya in Jerusalem: Arabismus,*

Osmanismus, und Panİslâmismus im ersten Weltkrieg"³ isimli eserine yer verilmiştir (s. 91). Külliye hakkında kapsamlı bilgiler ihtiva eden bu eserde külliye'nin ana kapısının üzerinde bulunduğu belirtilen "Külliyyetü Selâhaddîn el-Eyyûbî Sene-1333"⁴ yazılı mermer kitabenin fotoğrafı da yer almaktadır. Külliye hakkında yapılacak çalışmalarda göz ardı edilemeyecek en önemli belge niteliğindeki bu kitabenin görüntüsüne Taş'ın eserinde yer verilmemiş olması ciddi bir eksikliktir. Kaldı ki, bibliyografyada künyesine yer verilen Strohmeier'in mezkûr eserine, yazar tarafından sadece bir yerde (s. 38) atıf yapıldığı görülmektedir. Kurumla ilgili birincil kaynak niteliğindeki talimatnamenin ilk maddesinin çeviri metnine ilişkin dipnotta yer alan bu atıf, kaynak gösterme açısından dikkat çekicidir. Ancak atfın hangi gerekçeyle yapıldığı ve neyi desteklemeyi amaçladığı da anlaşılamamaktadır. Diğer bir ifadeyle, Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış talimatnamenin birinci maddesinin çevirisine, Almanca yazılmış bir eserin dipnot gösterilmesi izaha muhtaç bir durumdur.

Kitabın "Sonuç yerine: Zeytindağı'ndan hüznü ayrılış" başlıklı yedinci bölümü ise (s. 73-78) IV. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'nın yaveri olması hasebiyle Hicaz Cephesinde bulunan Falih Rıfkı Atay'ın *Zeytindağı* isimli eserinden yapılan iki sayfayı aşkın bir alıntıyla tamamlanmıştır.⁵ Bölümün yarısını kaplayan bu alıntı dışında sadece iki yerde adı geçen ve eserin isminde "son cihan projesi" sıfatıyla nitelenen külliye hakkında tek bir cümlelik dahi değerlendirme yapılmamıştır.

Eserin tamamına bakıldığında, müellifin "*Kudüs'te Bir Osmanlı Okulu: Salahaddin Eyyubi Külliye-i İslâmiyesi*"⁶ isimli bildirisinin kitaba dönüştürülmüş haliyle karşı karşıya kalındığı anlaşılmaktadır. Nitekim eserin 23 ve 26 numaralı dipnotlarında "Bu belgenin aslı bildirinin sonunda verilmiştir." şeklinde açıklamaların yer almış olması (s. 37, 38) aceleyle getirilen özensiz ve dikkatsiz bir çalışmayla bildirinin kitaplaştırıldığını göstermektedir. Yine müellifin "*Ortadoğu'da Bir Osmanlı Projesi Kudüs*

³ Martin, Strohmeier. *Al-Kulliyya as-Salahiyya in Jerusalem: Arabismus, Osmanismus, und Panİslâmismus im ersten Weltkrieg*, DMG, Stuttgart, 1991.

⁴ Strohmeier, *Al-Kulliyya as-Salahiyya*. 83.

⁵ Falih Rıfkı Atay, *Zeytindağı*, Remzi Kitabevi, İlaveli üçüncü baskı, İstanbul, 1943, 41-43.

⁶ Kenan Ziya Taş, "Kudüs'te Bir Osmanlı Okulu: Salahaddin Eyyubi Külliye-i İslâmiyesi", XVI. Türk Tarih Kongresi, (20-24 Eylül 2010), TTK. Yay., Ankara, 2015, III/117-131.

Selahaddin Eyyubî Külliye-i İslâmiyesi” başlıklı benzer muhtevalı bir yazısı, popüler tarih dergilerinden Yedi Kıta’da yayımlanmıştır.⁷

Kitapta külliye konusu, altı adet arşiv belgesiyle yüzeysel olarak ele alınmıştır. Külliye’nin bağlı bulunduğu Meşihat’a⁸ ait evrakın, İstanbul Müftülüğü bünyesindeki “Meşihat Arşivi”nde araştırmacıların hizmetine sunulmuş olmasına rağmen arşivde mevcut herhangi bir belge müellif tarafından kullanılmamıştır. Nitekim Meşihat Arşivi’nin Meclis-i Mesâlih-i Talebe⁹ Defterleri fonunda yer alan 2197 ve 2202 numaralı defterler ile Meclis-i Mesâlih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları fonunda yer alan 2068, 2071, 2072 ve 2082 numaralı defterlerde Salahaddîn Eyyubî Külliye-i İslâmiyesi’ne dair pek çok önemli belge bulunmaktadır.¹⁰

Kitapta, rumî ya da hicrî tarihlerin miladi takvime çevrilmesinde dikkat çekici bariz hatalar yapıldığı görülmektedir. Örneğin Kudüs’te Fransisken Matbaasında basılmış olan talimatname kitapçığının kapağına rumî ve hicrî yılların (1331-1333) şeklinde yazılmasına ve her iki yılın miladi 1915 yılına tekabül etmesine rağmen¹¹ eserde “(M. 1912-1914)” şeklinde bir çeviri yapılarak külliyenin açılışı öncesine denk gelen yıllar

⁷ Kenan Ziya Taş, “Ortadoğu’da Bir Osmanlı Projesi Kudüs Selahaddin Eyyubî Külliye-i İslâmiyesi”, *Yedi Kıta*, (Ocak 2012), 43/12-19.

⁸ Meşihat: Şeyhülislamlık makamı için kullanılan idarî bir tabirdir. Osmanlı’da ilmiye teşkilâtının yönetim birimine verilen addır. (bk. Mehmet İpşirli, “Şeyhülislâm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2010, XXXII/91-96.

⁹ Meclis-i Mesâlih-i Talebe: Osmanlı medreselerinin iş ve işlemlerini görüşerek karar bağlayan kurul.

Osmanlı medreselerindeki eğitim ve öğretim işlerini yürütmek üzere Şeyhülislamlık makamına bağlı birim olan Ders Vekâleti bünyesinde ilk defa 1877 tarihinde “Talebe Meclisi” adıyla bir heyet oluşturulmuştur. Meclis-i Mesâlih-i Talebe ismine ise ilk defa 1879 senesi salnamesinde rastlanmaktadır. (Hasan Yıldız, “Meclis-i Mesâlih-i Talebe ve Ders Vekâleti (1877)”, *Türk Maarif Ansiklopedisi*, çevrimiçi: 20.10.2025)

¹⁰ Meşihat Arşivi, İstanbul Müftülüğü bünyesinde hizmet vermekte olup 2020’li yılların başından itibaren aynı zamanda TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) ile Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı’nın dijital ortamlarında araştırmacıların hizmetine sunulmaya başlanmıştır. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığına dijital ortamda devredilen arşivin kataloglama işlemleri devam ederken farklı bir kataloglama işlemi yapılarak numaralandırıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Meşihat Arşivinde yer alan bahse konu evrakın künyelerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür: İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi (İMMA), Meclis-i Mesâlih-i Talebe Defterleri (MMTD), Defter nr. 2197; İMMA-MMTD, Defter nr. 2202; İMMA Meclis-i Mesâlih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları (MMTMMV), Defter nr. 2068; İMMA-MMTMMV, Defter nr. 2071; İMMA-MMTMMV, Defter nr. 2072; İMMA-MMTMMV, (MMTMMV), Defter nr. 2082.

¹¹ *Selahaddîn Eyyubî Külliye-i İslâmiyesi Talimatnâmesi*.

talimatnamenin basım yılı olarak vermiştir (s. 35). Tarih dönüştürme işleminin hatalı yapılması müsamahayla karşılanabilecek bir durum olmasına karşın, talimatnamenin hem 1912 yılında hem de 1914 yılında basılmış olması anlamına gelecek bir çeviri hatası yapılması eserin hazırlanmasındaki dikkatsizliğin boyutu hakkında ipuçları vermektedir. Kaldı ki, eserin önsözünde doğru bir çeviriyle talimatnamenin basım yılı miladi 1915 olarak verilmiştir (s. 13). Yine eserde yer alan külliye'nin açılış merasimine ait fotoğrafın altına 1917 yılının yazılmış olması da (s. 41) ortaya çıkan çelişkiyi teyit etmektedir. Yani yazara göre külliye, 1917 yılında düzenlenen bir merasimle açılmış, ancak talimatnamesi ise külliye'nin fiilen ya da resmen açılmadığı miladi 1912-1914 yıllarında basılmıştır. Diğer taraftan, kitabın II. bölümde külliye'nin kuruluş yılının doğru bir şekilde yazıldığı da görülmektedir (s. 31). Dolayısıyla eserin ana teması olan külliye'nin kuruluş yılının belirlenmesinde sergilenen özensizlik ya da dikkatsizlik bariz bir şekilde hissedilmektedir.

Öte yandan, kitabın sonunda orijinal metnine yer verilen ve oldukça net ve okunaklı olan matbu talimatname metninin Latinize çevirisinde pek çok ciddi hataların bulunması çeviri işleminin de dikkatsiz ve özensiz yapıldığını ortaya çıkarmaktadır. Talimatnamenin Latinize edilen metninde imla ve yazım hatalarının çokluğu nedeniyle bu tür hataların taranması cihetine gidilmemiş, sadece çeviri hatalarının tespiti gerçekleştirilmiştir.

Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere tespit edilen çeviri hatalarının kitabın kaçınıcı sayfasında ve talimatnamenin hangi maddesinde olduğu belirtilmiştir. Ayrıca talimatnamedeki asıl kelimeye okunuşuyla birlikte yer verilmiş, müellifin hatalı çevirisi ile birlikte ihtiyaç duyulduğunda gerekli açıklama yapılmıştır.

Sıra no:	Sayfa no:	Madde No:	Orijinal kelime ve okunuşu	Müellifin Çevirisi	Açıklamalar ¹²
1.	96	7/b	خدمة (hademe)	Hudemâ	Hademe, “hizmet eden” anlamındaki hâdim kelimesinin çoğul şeklidir. Hudema şeklinde bir kullanım ne Osmanlı Türkçesinde ne de Arapçada

¹² “Açıklamalar” bölümünde ağırlıklı olarak Kubbealtı Lugatı’ndan yararlanılmıştır.

					mevcut değildir.
2.	97	7/d	مُحَصَّصَات (muhassasat)	mahsusât	Muhassasat “Maaş, tayin vb. şeyler için tahsis edilmiş, ayrılmış” anlamına gelmektedir. Mahsusat ise “has, hususi ve özel olma” anlamına gelen “mahsus” kelimesinin çoğulu denilebilir.
3.	98	8/c	خدمه (ḥademe)	Hudemâ	Bk. 1’inci sıra no.
4.	99	10	محاسبه مأمورينك (Muhasebe me’murunun)	Muhasebe-i me’mûrinin	Memur: Görevli Memurîn: Görevliler
5.	99	10/a	مبايعات mubâya‘at	Mübâyat	Mubâyaat: Satın almalar
6.	99	10/b	جداولني (cedâvilini)	cedâvelini	Cedâvil: cetveller, çizelgeler.
7.	99	10/c	اطعمه نك (et’imenin)	it-amanın	et’ime: Arapça “taâm” kelimesinin çoğulu olup gıdalar/yiyecekler anlamına gelmektedir.
8.	100	11/a	مقررات (mukarrerat)	mükerrerât	Mukarrerat: Kararalar anlamına gelmekte olup, mükerrerât ise “tekrarlanmış şeyler” anlamındadır.
9.	100	11/b	جداول (cedâvil)	cedâvel	bk. 5’inci sıra no.
10.	100	12/a	بالاطراف (Bi’l-etrâf)	Bilâ tarâf	Bi’l-etrâf: Etraflıca Bilâ tarâf: Tarafsız
11.	100	12/b	ابعاد (eb‘âd)	ibâd	eb‘âd: Boyutlar ibâd: Kullar/köleler
12.	100	12/d	اطعمه بي (et’imeyi)	İtamayı	bk. 7’nci sıra no..
13.	100	12/d	مقتضيات طبيّة نك (Mukteziyat –ı Tıbbiyyenin)	Mukteziyât-ı tabiyenin	Mukteziyat-ı Tıbbiyye: Tıbbi gereklilikler
14.	101	13/c	على المفردات	Aliyy-ül müfredat	

			(ale'l-müfredat)		
15.	101	14/a	کتاب و آثار (Kutub ve âsârî)	Kitap ve âsân	Kutub ve âsârî: Kitapları ve eserleri
16.	101	14/b	کُشاده (küşada)	keşide	Küşad: Açmak Keşide: Çekme, çekilme, düzenleme, tertip etme
17.	102	14/d	مطبوعاتیلہ (matbu'âtıyla)	metbuâtıyla	Matbuat: Basılmış şeyler Metbuât: Kendisine tabi olunan
18.	102	15/a	اوقات خمسہ دہ (Evkât-ı hamsede)	Evkât-ı hamisede	Evkât-ı hamse: Beş vakit Evkât-ı hamise: Beşinci vakitler
19.	102	15/c	تنسیب (tensib)	tansib	Tensib: Uygun bulma Tansib: Tayin etme
20.	102	15/c	مواعظ دینیہ (meva'iz-i diniyye)	Muvâiz-i diniyye	Meva'iz-i diniyye: Öğütler, nasîhatlar, vaazlar
21.	102	16	خدمہ (ḥademe)	Hudemâ	bk. 1'inci sıra no.
22.	102	16	تنویر و تسخین (Tenvir ve teshini)	Tenvir ve tashihini	Teshin: Isıtma Tashih: Düzeltme
23.	102	16	سر خدمہ (Ser-ḥademe)	Ser-Hudemâ	Ser-ḥademe: Baş hademe
24.	102	17	مناقصہ (munakasa)	münâkaşa	Munakasa : Eksiltme Münâkaşa: Tartışma
25.	103	18	عہدہ لرنہ (‘uhdelerine)	ahdelerine	Uhde: Bir işi üzerine alma
26.	103	18	حرکاتدہ (harekâtta)	harekette	Harekât: Hareketler
27.	104	21	بدایتندہ (bidâyetinde)	hidâyetinde	Bidayet: Başlangıç Hidayet: Doğru yol
28.	104	23	مطبوع Matbu‘	metbu	Matbu: Basılmış Metbu: Tabi olunan

29.	105	26	أعضاء أصليين Â'za-yı asliyenin	Îzâ-yı asliyenin	Âzâ-yı asliye: Asıl üyeler
30.	105	26	ثلاثين sülûsânı	sâlisân	Sülûsân: Üçte iki Sâlisân: Üçtuncü
31.	105	26	أكسريت آراسيله Ekseriyet ârâsıyla	Ekseriyet-i ârâsıyla	Ekseriyet ârâsıyla: Çoğunluk reyi/oyu Ekseriyet-i ârâsıyla: Reylerin çoğunluğuyla
32.	105	26	أعضاء موجوده Â'za-yı mevcude	Îzâ-yı mevcude	Âza-yı mevcude: Mevcut üyeler
33.	105	27	معادن (meâdin)	maâden	Meâdin: Madenler
34.	105	29	مباحث و اقصام علمه (Mebâhis ve aksâm-ı 'ilme)	Mübâhis ve iksâm-ı ilm	Konular ve ilmin kısımlarına
35.	106	32/b	منع بينوت men'-i beynûnet	Mani-i beynûnet	Men'-i beynûnet: İhtilafın engellenmesi
36.	106	32/c	غيبوبت (gaybubet)	guybûbet	Gaybubet: Kaybolmak, gözükmemek
37.	106	32/c	اوقات خمسده (Evkât-ı hamsede)	Evkât-ı hamisede	bk. 18'inci sıra no.
38.	106	32/c	مواقع (mevâki')	muvaki	Mevkiler, yerler
39.	107	32/e	خدمه نك (hademenin)	Hudemânın	bk. 1'inci sıra no.
40.	107	35	ملحق قضاالردن (Mülhak kazalardan)	Mülhik kazalardan	Mülhak: Bağlı, Mülhik: Bağlayan, ilhak eden.
41.	108	35	خيوه (Hive)	Hayva	Özbekistan'da şehir
42.	108	36	مطبوع (matbu')	metbu	bk. 28'inci sıra no.

43.	108	38/b	جَنَاحَ (cünha)	caniha	Cünha: Kabahatten ağır, cinayetten hafif suç
44.	109	38/d	جَمْعِيَّة (cem‘iyyet)	cerriyet	Cem‘iyyet : Topluluk
45.	109	38/d	أَشِي شَهَادَتْنَاهُ سَنِي Aşı şahâdetnâmesini	Âsi-yi şehadet- nâmesini	Aşı belgesi
46.	109	38/d	جَنَاحَ (cünha)	cenih	bk. 43’inci sıra no.
47.	109	38/d	حَامِلَا (hâmilan)	Hâmela	Hâmil: Taşıyan
48.	109	40	دَارُ الْخِلَافَةِ الْعَلِيَّةِ Dârü’l-hilâfeti’l-‘aliyye	Dâr-ül-hilafet- il-âliye	1914 senesinde yeniden ıslah edilen İstanbul medreselerine verilen ad
49.	110	42	طَالِبْرُكْ (tâliblerin)	tâleblerin	Tâlib: Öğrenci
50.	110	42	مُحَرَّرْ (muharred)	muharred	Muharrer: Yazılmış, yazılı. Muharrir: Yazar
51.	110	42	وُثَائِقْ (vesâik)	vesâif	Vesâik: Vesikalar, belgeler
52.	110	42	حَدُّ سِنْ (Hadd-i sin)	hadsen	Yaş haddi
53.	111	44	حَقُّ مُكْتَسَبْ Hakk-ı mükteseb	Hak müktesib	Hakk-ı mükteseb: Kazanılmış hak
54.	111	46	هَيْئَتُ مُمَيَّزْ Hey’et-i mümeyyize	Hey’et-i mümeyyiz	İmtihan komisyonu/ayırtmanlar
55.	111	47	سُؤَالُ إِرَادِيْنَهْ (Su’al iradına)	Suâl-i irâdeyne	Sual iradına: Soru sormaya
56.	112	50	تَفْهِيْمْ (tefhim)	tefehhim	Tefhim: Bildirme, anlatma
57.	114	62	اِكْمَالُ نَسَحْ (ikmâl-i nasih)	İkmâl-i nasih	İkmâl-i nüsah Ders metnlerinin tamamını okumak, ikmal etmek.

			İkmâl-i nüsah		
58.	114	63	على المفردات (‘ale’l-müfredat)	aliyy-ül müfredât	
59.	114	63	مغاير (mugâyir)	mugayyer	Mugâyir: Aykırı, zıt. Mugayyer: Değiştirilmiş.
60.	116	68	مبين جداولي Mübeyyin cedâvili	Mabeyn cedâveli	Mübeyyin: Açıklayıcı, beyan edici. Mabeyn: İki şeyin arası, ara.
61.	116	72	خدمه يه (hademeye)	Hudemâya	bk. 1’inci sıra no.
62.	116	73	و ارقاداشلرنك اشياسنى ve arkadaşlarının eşyasını	Vârakad işlerinin eşyasını	
63.	116	74	لاجل المحافظه li-ecli’l-muhafaza	la-cel-el- muhâfaza	Muhafaza etmek için
64.	116	74	مع هذا (mea’-hâzâ)	mahaza	Bununla birlikte
65.	116	74	ادعاسى iddi’âsı	idası	
66.	116	75	معذور (ma’zur)	mahzur	Mazur: Özürlü, mazeretli. Mahzur: Sakınca
67.	116	75	تكررى (tekerrüri)	tekrarı	Tekerrür: tekrar
68.	116	75	جاءز دغلدر Câiz değildir	Hâiz değildir	Câiz: İzin verilmiş. Hâiz: Sâhip, mâlik.
69.	117	77	حسن خلق (Hüs-n-i hulk)	Hüs-n-i halk	Hulk: Huy, tabiat. Halk: Yaratma, yoktan var etme.
70.	117	77/a	اعتلايه (i’tilâya)	istilaya	Î’tilâ: Yükselme, yukarı çıkma. İstila: Bir yeri kuvvet kullanarak ele geçirme.
71.	117	77/a	تحريء حقيقت Taharri-i hakikat	Tahrir-i hakikat	Taharri: Araştırma. Tahrir: Yazı yazma.

72.	117	77/a	تکمل انسانیة Tekemmül-i insaniyete	Tekmil-i insaniyete	Tekemmül: Kemâle erme, olgunlaşma. Tekmil: Bütün, eksiksiz
73.	117	77/b	یمیندن (Yeminden)	Yemin eden	
74.	117	77/d	عن جماعة (an-cemâ'atin)	inn-i cemâatin	
75.	118	78	بدايتنده (bidâyetinde)	hidâyetinde	bk. 27'nci sıra no.
76.	118	78	معاینه طبیه یه Mu'âyene-i tibbiyyeye	Muâyene-i tabi yeye	Muâyene-i tibbiyye: Tıbbi muayene
77.	118	78	یری (yeri)	biri	
78.	119	85	منافات (münâfat)	Menâfât	Münâfat: Karşıt olma, karşıtlık, muhalefet.
79.	120	86	تکررینه (tekerrürine)	tekrarına	bk. 67'nci sıra no.
80.	120	88	وقت معینده Vakt-i mu'ayyeninde	Vakt-i mu'ayyenende	Muayyen: Belli, belirli.
81	120	88	لابس (lâbis)	lâbûs	Giyen, giymiş
82	124	ek	فارسی Fârisî	Farsi	
83	127	ek	مباحث و اقسام علمه (Mebâhis ve aksâm-ı 'ilme)	Mübâhis ve iksâm-ı ilm	Konular ve ilmin kısımlarına

Kısaca değerlendirilecek olursa; yazar yücelme-yükselme anlamındaki (اعتلاء) "i'tilâ" kelimesini "istila"; "arama-araştırma" anlamlarına gelen (تحرری) "taharri" kelimesini "tahrir"; olgunlaşma, mükemmel duruma gelme anlamındaki (تکمل) "tekemmül" kelimesini "tekmil"; hizmetli anlamındaki (خدمه) "hademe" kelimesini "hudema"; "tahsis edilmiş, ayrılmış" anlamındaki (مخصصات) "muhassasat" kelimesini

“mahsusât”; “ısıtma” anlamına gelen (تسخين) teshîn kelimesini “tashihini”; “nasihatler” anlamındaki (موعظ) “mevâ’iz” kelimesini “muvâiz”; “sorumluluk” anlamındaki (عهده) “uhde” kelimesini “ahde”; “eğitim-öğretim” anlamındaki (تعليم) “ta’lîm” kelimesini “tabiimi”; “özürlü” anlamındaki (معذور) “ma’zur” kelimesini “mahzur” şeklinde okuyarak metnin anlam ve bütünlüğünü tamamen ortadan kaldıran, pek çok benzer hatalı çevirilere imza atmıştır. Ayrıca talimatname ekinde yer alan ders programında Farsçayı ifade eden (فارسی) “Fârisî” kelimesinin yedi farklı yerde “Farsî” şeklinde aktarılmış olması, çeviri hatalarının ulaştığı düzeyi göstermesi bakımından son derece dikkat çekicidir.

Onlarca hatalı çeviri yanında pek çok terkinin ayrı; pek çok ayrı yazılması gereken kelimelerin de terkip halinde yazılması gibi sadece yazım hatası olmayıp neredeyse talimatnamenin tamamına yayılmış çeviri hataları, Latinize edilen metni yer yer anlamsız cümleler topluluğu haline dönüştürmektedir. Pek çok maddesi çeviri hatalarından nasibini almış olan talimatnamede hatalı çevirilerin miktarı yazım hataları ile birlikte yüzü fazlasıyla aşmaktadır.

Sonuç olarak, çalışma yapılan alanın kaynaklarının ve belgelerinin diline vâkıf olunmadan ilmî çalışma yapmak ve bu çalışmaları kitaplaştırmak suretiyle ilgililerin ve meraklılarının kullanımına sunmak telafisi mümkün olmayan hatalara ve zararlara yol açabilecektir. Akademik çalışmalarda ve özellikle Osmanlı Türkçesiyle yazılmış kaynakların okunmasında gerekli özeni ve dikkati göstermemek çeviri hatalarının yinelenmesine ve yayılmasına neden olabilecektir. Nitekim makalemize konu ettiğimiz eser “okun yaydan çıkması” misali tüm hatalarıyla birlikte yayın dünyasındaki yerini almıştır. Son dönem Osmanlı eğitim kurumlarından olan Kudüs Salahaddin Eyyubî Külliye-i İslâmiyesi’ne ilişkin tüm resmî yazışmalar gibi talimatname metni de tamamen Osmanlı Türkçesi ile yazılmış matbu bir metin olmasına rağmen ortaya konulan çalışmanın ilim dünyasına ve araştırmacılara katkı ya da fayda sağlaması mümkün görülmemektedir. Kaldı ki, konuyla ilgili olarak birincil kaynaklardan teyit ve tahkik yoluna gitmeyen araştırmacıların yapacakları çalışmalarla, müellifin bu eserini kaynak göstermek suretiyle hatalı çevirilerin ve eksik bilgilerin tekrarlanmasına ve yaygınlaşmasına neden

olmaları kuvvetle muhtemeldir. Öte yandan, eserin bilimsel araştırma yöntemleri açısından bir bütünlük arz etmediği ve tekrar eden pasajlarla sayfa sayısını artırmaya yönelik yöntemlere tevessül edilerek kronolojik sürecin ve muhteva bütünlüğünün göz ardı edildiği de müşahade edilmektedir. Netice itibarıyla Osmanlı Türkçesinin tüm inceliklerine nüfuz etmeden yapılan okumalarla “Osmanlının Son Cihan Projesi” ni anlamak ve anlatmak ne kadar mümkün olabilir?

Kaynakça

- Atay, Falih Rıfkı. *Zeytindağı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 3. Basım, 1943.
- Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lugatı: Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 3. Basım, 2008.
- İpşirli, Mehmet. "Şeyhülislâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/91-96. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi (İMMA), Meclis-i Mesâlih-i Talebe Defterleri (MMTD), Defter nr. 2197;
- İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi (İMMA), Meclis-i Mesâlih-i Talebe Defterleri (MMTD), Defter nr. 2202;
- İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi (İMMA), Meclis-i Mesâlih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları (MMTMMV), Defter nr. 2068;
- İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi (İMMA), Meclis-i Mesâlih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları (MMTMMV), Defter nr. 2071;
- İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi (İMMA), Meclis-i Mesâlih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları (MMTMMV), Defter nr. 2072;
- İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi (İMMA), Meclis-i Mesâlih-i Talebeye Mahsus Müsvedde Varakaları (MMTMMV), Defter nr. 2082.
- Selâhaddîn Eyyûbî Külliye-i İslâmiyesi Tâlimâtnâmesi*, Fransisken Matbaası, Kudüs, 1331/1333

- Strohmeier, Martin. Al-Kulliyya as-Salahiya in Jerusalem: Arabismus, Osmanismus, und Panİslâmismus im ersten Weltkrieg, DMG, Stuttgart, 1991.
- Taş, Kenan Ziya. “Kudüs’te Bir Osmanlı Okulu: Salahaddin Eyyubi Külliye-i İslâmiyesi”. XVI. *Türk Tarih Kongresi (20-24 Eylül 2010)*. 3/117-132. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.
- Taş, Kenan Ziya. “Ortadoğu’da Bir Osmanlı Projesi Kudüs Selahaddin Eyyubî Külliye-i İslâmiyesi”. *Yedi Kıta* 43 (Ocak 2012), 12-19.
- Yıldız, Hasan. “Meclis-i Mesâlih-i Talebe ve Ders Vekâleti (1877)”. *Türk Maarif Ansiklopedisi*. Erişim 20 Ekim 2025.